

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 40 (1954)

Artikel: Paul Luziet va schuldau
Autor: Gadola, Guglielm
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882354>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 03.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Paul Luziet va schuldau

da Guglielm Gadola, Cuera

L'onda Zia de Paul Luziet entscheiva a sefar veglia. Ella lai trer en casa ed en gagliner; lai pender tut, vid sesezza ed è vid siu nevs, quei sulet nevs ch'era daus si in schlantgèri de sis peis e miez, bein spatlaus e plein ossa, mo macorts sco 'l puccau mortal. Bein ch'el ei migeivels sc' in tschut e buns sco gl' uors de Val-Sumvitg suenter ina tschavera de mèl d' aviuls, ha el tuttina paretta d' in sbier en uffeci.

La Zia de Paul Luziet cun ses cavels rars, color sal e peiver, cun sias combas gittas e bratscha zaclina-zachinutta, cun sia fatscha rubigliada dal frunt vi e dallas vestas giu, fa endament in cavriu ualti penderliu.

Paul Luziet ella flur de ses 22 onns, aunc adina «il pop dell' onda Zia» che veva varghentau ils 60, ha pauc de far, gudogn nuot, quitaus negins. De mirar davos, e sin in dètg tschancun se-presenta el aunc nuot'aschi de starschliis: grads e beinfatgs sco 'l ei malgrad tut, ed ira ch'el va lingiers ed a gradsi sc' in coniv muentaus d' in lev suffelet.

La permavera, igl atun ed igl unviern rugalesch' el il «muvel»: siat cauras ed ina vacca mughera. La stad mintgamai va 'l tersiel en Tenigia, porta buordis-lenna sc'ina casa-cumin, e purtadas-purment a tschaler d'ina peisa de dus cavals de bast, prus e robusts e tempraus ch'el ei. Sia pagaglia ei la maglia, suren ina mignuca dellas luccas, treis bottas-tschagrùn ed ina panazun de davos-stad.

El havess saviu s' enschignar, sch' el vess giu caschun; mo lezza ha adina muncau e perquei muncav' ei dapertut: en casa, giun tschaler, on tgaminada e buc il davos el magun

Propi pupira han ei buc, mo veta han ei ina dira: l'onda che declina ed el che sa buca far diever de sia forza surabundonta.

La stad va ei pulit, el ad alp e l'onda persula davos meisa a casa; mo gl'unviern dev'ei liungas cureismas. L'onda Zia era endisada; ella cun siu magun che veva fatg zugl e carpagl, mo Paul Luziet cun siu stumi tabliaus la stad cun hosis, spitgs e turmantucs e cun siu tegn senza retegn . . . ti dieunuardi popo! tgei murteri de vegnir eris, cunzun suenter miezunviern!

De vender han ei pauc . . . oh, con nuot! Silpli enqual onn ina caura, in tschanc de vaccas u in barbaisch jester, buca vegnius amauns dalla zavrada. In bategl u l'auter ston ei era cumprar mintgaton, e quei che resta tunschess buca de francar ina brev tocca Cuera

In di de gentar, cuort avon la fiera de s. Martin, veva l'onda Zia mess si meisa dudisch tschaduns tschagrùn braslenta ed ina brocchéta latg — sin dus!

«Pren en paisch, pli bia astg'jeu buca riscar; il paun de puschmaun ei finius ed auter astgein nus buca snizzar, ni che nus stuein entscheiver uonn la gigna da Sontgaclau.»

«Teidla, onda Zia, quei cheu tut ensem ei buc ina tiarza de quei ch'jeu pudess ed il singlut survegness jeu è buca cun quaterga ton! Ti ni jeu stuein ceder quest unviern. E tuttina, il dretg de viver vein nus domisdus. Ti eis sils onns ed has de star a casa; jeu cedel radical, per che ti sappies viver sco la gliud — ed jeu sc' in undreivel carstgaun . . . Ti sas che jeu sundel staus tscheidi tiel Mistral e fatg amogna de perver siu muvel entochen permavera — mo per cuost e dunsena. El ha mirau sin mei sco siper in chischner vid, e vesend mo ina cavorgia nua ch' auters han in ventretgel-crestet, ha el pegliau tema e manegiau: «Na, miu bien, nus vegnin nusez de dar il damogn!» Mo sas tgei, onda Zia, da s. Martin mondel jeu a Mustér e s'engaschel schuldau per la garda de Sia Majestad il retg de Frontscha!»

L'onda Zia dat bunamein giud la sutga, manegiond lu seriusamein sco aunc mai: «Tgei tratgas è pomai? Vas ti pli bugen alla mort che far in tec gigna!?»

«Gigna, gigna! Eis ei buca gigna uonda culla cureisma? Tgi perscriva ch' ins hagi de far gigna gl'entir benediu onn? . . Fai spergaments e di tgei che ti vul: Jeu mondel schuldau, scom-

pel tei dalla fom e gudognel recliamein miu paun de mintgadi . . .
e cun quei punctum!»

* * *

Detg e fatg! Da s. Martin ei Paul Luziet ius a fiera de Mustér. Sper casa-cumin davos ina meisa tgiemblada si cun pé-tgas-plunas luisdor, renschs, filipps, zechins e ducatas stat Zipert igl Engaschader en uniforma della garda roiala de Frontscha e zumpergescha cun sia buorsa de rischculdis ch' ei tuna e carmala dil bi e dil bein . . .

Tschinclaus ch' el ei de mats e ménders che dian sgnoccas legras e grossas, mira tutenina Paul Luziet sur tuttas testas ora sin las pé-tgas-plunas ded aur ed argien. Zachermiélla, co 'las tentan e cudezzan el sil ner nauscha-pir!

Zipert Engaschader observa el e tuorna a carmalar: «Veta de schulda, veta de signur! Biala schulda, pauc de far. Mai rumper firau; pil gnau-gnau negin quitau. Bials marcaus, bialas femnas. Vin sco reins, mintga sera pleins. Tgei vul dapli? Amitg, sefai si, en Frontscha neuvi!» Risadas e sgnoccas sin sgnoccas! Sulettamein Paul Luziet ri buca quellaga. El drezza la fatscha viers Zipert ed empiara sco 'l marcadont de stiarls, cu 'l fa si' emprada:

«Tgei caparra porschas per in, per dus onns engaschament?»

«Otg luisdor per in onn, 18 per dus: uss e quei mument! Amitg, fo bétga dano, no tscho, fa el sco 'l Tuatschin per far rir.

«Fuss jeu mo mutg de fiera, il marcau fuss fatgs. Mo cun quei che jeu sai vender memez, decidel jeu mez il fatg cun senn e patratg . . . Teidla, Zipert, mia purschida, e vus tuts per perdetga: Dus onns schuldau ella garda per 24 luisdor oz dai enta maun, e 24 duront il bienni ora sco schulda regulara! Sut quei buc in crizer; fai sco ti vul, cheu has miu maun e miu plaid.»

«Eis orda senn? Tgei damondas! Car, bia memi car . . .»

«Sche salva tia buneida. Manegias ti che jeu tegni venal mia pial mo pils fiars dil giavel? En gliez cass seigies salidaus e sin maina seveser . . .»

Paul Luziet semeina entuorn, fa tschera ded ira.

Havend Zipert fatg oz aunc buc in soli schuldau, vul el buca schar mitschar quell' emprema caschun. In segl sulla meis' ora

e pegliond pil tschiep a Paul Luziet: «Neu tscheu, amitg, forsa che nus vegnin tuttina a frida de far marcau: Ventgadis per dus onns... Eis cuntents? e 24 schulda per bienni! Dapli nunpusseivel.»

«Ton che lu, bien amitg, adia; nus vegnin buca perina.»

Paul sbargatta naven tut daditschert, mo Zipert Engaschader cloma suenter, per finalmein saver dar ina legreibla entschatta a sia marcanzia: «Sche bien pia, considerau tia lunghezia e ladezia, ti' ossa e possa: duasga 24 pigl entir bienni, marcau-mercenari!»

Paul Luziet tegn vi siu capetsch e Zipert lai curdar en quel in luisdor suenter l' auter ch' ei tuna e sbrenzla 24 ga sc' in surrir de legria, mischedaus mintgamai cun in suspir de melanconia.

* * *

Tgei ha l' onda Zia vuliu far? Arver o la bratscha e tremblar neuado zacontas lamentaschuns, bugnadas da duas larmas, miez retenidas els encardens dils egls....

Mo Paul Luziet, havend priu sia resoluziun e tut lugau, lai buc ira la dolor dell'onda pli lunsch ch' il cumbel: «Pér a fai zambagls, onda Zia! Quei ch' ei fatg ei fatg e resta fatg, e crei a mi: bein fatg! Ti sas ussa viver dus onns senza quitau ed jeu riscudel franc mia veta. Sas, aschi bienmarcau hai jeu buc el senn de vender mia pial; per gliez sas ti esser segira...»

«Ussa cala cun tias tschontschas malmadiras! Tgei vi jeu è pegliar amauns cun tes daners en cass che ti tuornas ca pli? E sche ti turnasses sco beinenqual? Zops, strubegiaus, miez tschocni cun la cumpogna de biars: la mangogna franzosa? la zèpla che meina plaun, mo segiramein alla fossa... Lu s' ei gidau bia... ton tei sco mei! Endi?»

«Cala de far lala ureidia, onda tueita che jeu stoi dir! Jeu hai dau plaid e fatg e mondell... En dus onns sund' jeu anavos... La finfinala dost' jeu tei e mei dalla fom, e che jeu ughegi cheu la veta ni en Frontscha la pial, emporta empau... Ed ussa: fin cun tiu gnugnem e sgnuflem.»

Quella sera ein ei aunc secatinai vi e neu ditg e liung: l' onda cun sias temas e Paul Luziet cun si' arroganza e siu sentiment reschniev de schuldaus sut crunas jastras, mo il davos ein

els tuttina d' accord sc' ina baselgia ed ina caplutta, nua ch' ins conta ils medems himnis e psalms.

* * *

Paul Luziet era buca vegnius sil mund culs mauns en sac, ed essend aunc vegnius tratgs si cul maun dretg da si' onda Lucia, ha el luvrau e barhau quei temps ch' ei ha cuzzau entochen ir en Frontscha. Derschiu ina partida cavrida ch' el veva, ha el aunc resgiau, fatg ora e cavegliau pluna sin pluna vin bargia de lenna, si e si tochen plantschiu ch' ei possi far per dus onns

In di entuorn Buania ha el, suenter haver giu tratg en sias meglieras caultschas ed il sulet tschiep de ponn, priu siu fagot-resti si dies ed ei sbrigaus giuadora che l'onda Zia ha ni viu ni udiu El leva nota «teaters», e perquei eis el bunamein fugius, enstagl de star leu sper l' onda Zia e survegnir pial gaglina cun siu trer larmas dil nas si e dalla gula giu, sco 'la veva per moda de far, quella stoda onda Zia, cura ch' ella veva la disgrazia de mirar sin el cul cor, enstagl mo culs egls

* * *

Bein che Paul Luziet veva sprunau sias zeiclas anora ils davos dis ch' el ei staus a casa, e ch' el en siu dir e far fageva paretta de rubiesti zaco enviars l' onda Zia che mirava traso cul cor e cun ina certa trembletga della vusch sin el, fuva Paul tuttina buca igl um mo de peis e pugns

L' onda Zia enconuscheva beinuonda gl' utschi e saveva che quei sesburitschir e sfargnir seigi mo ina satella preitetta per retegn dellas larmas . . . L' onda vev' era viu la fuigia anetga de siu preferiu, mo per buca metter il schani en embrugls, ha ella fatg sco de nunsaver e schau mitschar el senza retener u clamar

Tscheu e leu, o sin in con ni en ina storscha della via, stat Paul Luziet ton sco per in amen, mirond siviars si' ucliva, mo observond negin' olma de carstgaun sin finiastra ni sin esch-casa, camin' el sc' in lader per ton pli spert vegnir ord ils egls de si' ucliva.

Schebi ch' ei fageva in' aura sco pieun culau per purs e signurs, va nies recrut mets sc' in muntg sper in e scadin ora ch' el

varga u entaupa. Tgei furtinas de vegnir ord igl englar de sia stretga patria! Remarcabel, retegn e furtina battan in nausch combat en siu pèz, entochen oragiu las Pardiallas, nua che domisdus paran finalmein neutralisai

Arrivaus a Glion, ella «Taviarna Surpunt», sco stau secunvegnu cun Zipert Engaschader, frunta el leu cun aunc in' outra partida recruta della Garda, ch' ei vegnida ord Lumnezia, giu da Sursaissa e neu en dils vitgs della Foppa, in rot bizzar e multifar. Igl ei cheu de quels ch' ein ni caulds ni tievis, ni alvs ni ners, mobein freids e grischs, bunamein mischs, mo lu era de quels giuvenots che vevan buc aunc schetga la téta sin las levzas; basta, partida ch' han stuii i per vegnir giud meisa, ed auters ch' han stuii hotten per ch' ils restonts stoppien buca susdar vegnend orda meisa . . . Pil ténti ded ir schuldau, er' ei cheu paucs!

Havend fatg star zacontas mesiras dil vegl sil beinstar de lur niev patrùn, masiras che Zipert ha pagau cun in quart luisdor sgurtegius giu d' in pauper giavel a caschun dil «marcau-mercenari», banduna il rot Glion tut alla bahutta, per arrivar encunter sera duasga ingrondius sil Gansplatz, la veglia uustria dils «Kaisers».

Cheu er' ussa serimnau bia dèls zun differentes, mo en in grau eran tuts tuttina: tut paupers giavels ch' eran vegni de figtar pei negliu e che savevan mo gudignar — e vegni tgei che vegli!

Tgi che crei che nossa recruta della garda hagian fatg fiasta avon che bandunar la patria grischuna, secugliuna! La politica gronda vegneva gia da lezzas uras fatga denter ils mirs marschs de Cuera, ed essend quella politica nunfritgeivla sc' ina veglia sola de calzers, stuevan els ussa bandunar la patria ed entscheiver in' outra veta. Nuota propi vegls, sesentevan ils biars gia isai e nuotzun animai de far legher

L' outra damaun beinmarvegl vesein nus ad end il rot atras la Portasut, beinschit, bufatget sco tonts talpès . . . senza hui ni griu. De quels smagriai, zuffernai cun costas magras sco caultschas-biultscha

Basta, quei di de partenza era vegnius sco 'ls vegnan tuts, desiderai ni buca desiderai, e nos Sursilvans, sin via de marcanzia, mavan ad in ira per vegnir in di ton pli gleiti tier paun

e fadigia che la patria snegava ad els. Lur marsch ni fronsch ni slonsch era la megliera illustraziun della politica de lur dis: Ils paupers duein saver ch' ins sto render a Cesar quei che auda a Cesar — e che tut auda a Cesar, en ed ord la tiara . . . !

Bandunond la Svizzer a Basilea, han biars che smacca pli sil cor che sillas solas-pei, e quei cuozza entochen a Versailles, nua ch' els vegnan immediat lugai ed incorporai cun auter bia recruta, destinada per guardia de Sia Majestad Duitg, retg de Frontscha.

* * *

Paul Luziet era per cletg e ventira buc endislaus de cuar o brentinas e tschagheras, anzi! El ch' era adina per la vart sulegliwa della veta, s' endisa immediat alla nova situaziun, senza emblidar in soli di si' ucliva e si' onda Zia. Pertgei buca prender si lev, sch' il schar pender il tgau gida tuttina nuot? Pertgei buc adina tener aviert la finiastra enviers il sulegl? Las umbrivas vegnan aunc baul uonda! Aschia tartgava, ed aschia praticava nies Paul Luziet. El rievava bugen, e siu rir veva tun e spért sc' ina lingia humor de notas musicalas . . .

Ch' in tal rir era contagiùs e ch' ei deva ordlunder in entir concert, ei cert e fetg natural! Gia la damaun suenter l'emprema notg a Versailles, ha ei entschiet. Cheu ein ils «novs» giud la Surselva vegni investgi.

Quella fatschenta procurescha in sergeant romontsch, mo buc in de «leusi»; in cun in quet sc' in cavagl de 30 onns, e d' ina tschontscha pli curiosa zaco. Quel damonda — schebein ch' el veva ina gliesta de tut ils novs entamaun — anflond mo pér sa-pocu ina mondura che mava empau pulit a Paul Luziet:

«Con vegls eis ti schlantgèri-chischner de «chi sé»?

«Per survir, snur tschancschani, oz hai jeu 22 e sche jeu fuss buca staus ad alp treis stads, fuss jeu pér 20!»

Ina risada che la pelegna dils tschacos sespuorla, ei il re-sponsori della nova recruta

Ed il tschancschani sissu: «Ti paras propi ded esser per in' idea pli perderts che quei che ti vesas ora . . .»

Negin che sto rir, mo Paul Luziet cun tutta creanza militara: «Per camond, miu tschancschani: in' idea pli tups che quei ch' el ves' ora»

Il sergeant ei buc aschi sperts sco la recruta reschnova, e fa perquei egls gross, riend tut ils schanis unisono el chor. En in dai vevan ils novs constatau che lur pli tierparsura veva buc ual magliau la sabientscha cun la sgarmèra

Ils emprems dis de veta de schuldau, eis ei nuota stau hannau! Quei far exerchezis traso sil medem spaziet de dus pass anavon, dus anavos, dretg entuorn, seniester entuorn e dretg entuorn entuorn, fageva vegnir nies Paul Luziet pli ureidis che tups, e rugadava si ina fom de magliar en priel, carn e giutta . . . Safermust, tgei zugliadas ch' el pasentava giuaden quellas empremas jamnas dils «exerchezis de stgeina e giugadira», sco el numnava igl gliemem individual de recrut elegantissim . . . La sera mintgamai er' el pli vi che neu, ed havend aunc priu en la balla ch' el vegneva aschi stagns e rodunds sc' in schumber, fagev' el buca gronds segls suenter tscheina: ina ruschnada en treglia ed ina runcada entochen solver — ed il medem entschaveva da capo, di per di e mintgadi.

Denton disa fa natira, e sco che la «natira» ei fatga, ha ei temps per autras hopras ch' entscheivan magari a far «secunda» natira All' entschatta eis ei secapescha iu ina pulita uriala avon che Paul Luziet enconuschi tut ils encardens, las canortas ils cavugns e las «casettas de repos» dil grond parc avon il palast roial de Versailles. En quel vevan principalmein ils novs de far guardia, sinaquei che gie negin incompetent sesluetti ella «draussa», sco el numnava ils bellezza caglioms ornamentics de quei pli renomau parc dell' Europa.

Haver survetsch de notg en quei «curtgin d' Adam ed Eva», sco la schuldada taxava magari è quei grond spazi-parc, fuva in gaudi de nui pil niev gardist Paul Luziet.

Il bia eran ei 8 umens che vevan mintgamai il camond de far il tur per liung della seiv-viva de quei immens uaul ch' ins astga dir. Sch' ei era zaco-zaco pusseivel, mav' el tut persuls a laghegiond cun siu fisi, ed il pli bugen en quels cavugns spess verds, embelli il pli savens cun l' enconuschenta statua «amor», q. v. d. cul stroli de maseinas, armaus cun paliet e ballester. En quels encardens de spir spessa draussa sereghegliava adina enzatgei viv, tut discus, in sguschem e tschapi-

tschem, sco sch' ei fuss sil pli pauc in lader u rumpader digl uorden public en arma

Safermust, tgei plascher l'empremaga che gardist Paul Luziet ha traplau quei casus belli u delicti — sco ins vul. Prumf . . . en venter, si cul tgiet, giu cul tgiet ed il paliet dil stroli de maseinas sgarniala a lez orda maun e viden en quella cavugna viventa! — In griu propi de surpriu, ed ord il cavugn davos fagugn zapetscha neuadora ina crinolina fendida da sum tocca dem, mo puder far combas, ed ina perucca caducca tut alla trutta in suenter l' auter d' in vial plein glisch viasi, sina- quei ch' il sittur gie sappi ch' ei setracti mo d' in sbagli

Paul Luziet, constatond sia stoda sbagliada, continuescha la cumedia, lai giu in auter siet . . . da l' altra vard ora, dat alarm a ses siat collegas, clamond: «Suenter mei tgei che vus pudeis! Il lader metscha . . . Allo, en venter, la balla-plum! In, dus, treis!»

Ed ussa rabatta ina salvia pif-paf-puf atras igl entir parc de Versailles che catscha neuadora tut quei che seregheglia ellas 150 canortas e cavognas dil vast uaul de draussa plein misteris nocturns

Ufficiers alterns e subalterns serimnan sil camp de battaglia e teidlan cun horrur e snavur il rapport dil curaschus gardist Paul Luziet che buffa neuadora — strusch flad el venter — «ch' il stroli seigi deplorablamein mitschaus per quellaga: esser eri in grond ed in gries ed in pli spert ch' il giavel sez . . .»

Paul Luziet e ses siat camarats obtegnan pil rest della notg in rinforz de 100 umens che van a ferdond e spiunond per tut ils encardens dadens e dado la seiv-viva, entochen ch' ils emprems radis dil suleagl scatschan tut da sez ils misteris nocturns dellas cavorgias el parc versaillès. Negin fastitg . . . sulet-tamein in fried de parfum . . .

Aunc quella medema sera, a caschun dil rapport della garda roiala, ella cuort dil palast de Versailles, vegn il niev, curaschus gardist, Paul Luziet, clamaus avon il regiment e leu, en fatscha a tuts, distinguius cun la «medaglia de mérit» e cul regal roial de 10 luisdor, neidis e bials sc'ina pischada ded alp . . .

Inaga pli tard, da buna luna, ha Paul Luziet tradiu si' em- prema bravura a ses pli fideivels amitgs-gardists: «Saveis aunc,

lezza notg dil grond alarm el draussè versailè? Lezzaga hai jeu fatg far combas il «Monsieur» (frar dil retg) cun la «Madame» dil minister digl exteriur! Quels dus emprovan nuota pli de far cornas ellas canortas de Versailles, per gliez garantesch' jeu miu tgau... Teni endamen, mes camarads: cura ch' ei sguscha, scutina e secarsina el draussè: Sittei, sittei murtès quei ch' il tgiet po dar il damogn! Il gudogn vegn nuot a muncar...»

* * *

Havess denton nies Paul Luziet stuiu sittar mintgaga che zatgei buca recli sereghegliava avon e davos il casti, sin escha miez-serrada, sin portas aviartas e purteglas zuppadas... lu havess el stuiu sittar ora la muniziun tutta — dils arsenals datier e dalunsch dil casti roial! Mo mintgaton pudev'el tuttina buca seretener de squittrar neuadora ina salvia-plum, cunzun da mesanotg e vi encunter la damaun....

Ina tievia notg permavauna, da glina pleina, steva Paul Luziet guardia sisum ils scalems dil casti ch' in remarcabel utschac s' avischina all' entrada laterala, nua ch' el veva de controllar igl ir e vegnir d' in e scadin. Vid igl ir havess el detg, ch' ei fussi «gl' aug Duitg» (aschia numnava la schuldada il retg), mo l' uniforma, la perucca, l' entira allura mava zaco mal a prau cugl esser de quei legn ambulont. Staus neutier uonda, fa il hosp nocturn siper gardist Paul Luziet, armaus da sum tocca dem:

«Passada libra pil retg de Frontscha, s' il vous plaît!»

«Oho, ti pagaun! Quei sa mintga tusori pretender. Il pass! Il pass, immediat, ni che jeu siettel stante pede!»

«Fuss ina biala, sch' il retg stuess mussar pass per ir en ca-sia!»

«In quex, il retg! E camond ei camond. Mias ordras che vegnan directamein dil retg, secloman: Negin' entrada senza pass! A mintga resistenza la balla-plum!»

Detg quels plaids, Paul Luziet pren siu fisi en gauta... e laghegia amiez il pèz digl utschac della notg avon el, ch' entscheiva gia a tremblegiar la curascha ellas caultschas....

Sesnuend il schani tut stuius e perplex per dus pass anavos, crei Paul Luziet fermamein ch' ei setracti quellaga d' in lader u assassin, travestgius de quei malatsch sco gl' aug Duitg.

Tgi auter duess quei pomai esser? E per far fin radicala cun tuttas parlamanzas, spruna Paul Luziet neuadora ina squétrasiets avon ils peis dil nunenconuschent, ch' ei tuna e rabatta dalle spundas-alas dil casti ora, acurat sco d' in alarm general . . .»

Ti zacher-zucher, co quella salvia vegn repetida neuvi da tuttas vards, nua ch' ei era tschentau guardias! Basta, salvias sin salvias en tact serrau ed accelerau pir che cur ch' ils tamburs sfraccasaccan cun lur stuiras ils fols-stèrluns de lur schumbers rumpluns

Sin quei «dai, dai, dai. . . !» l' entira garda nocturna de Versailles che cuora, fisi cargau, bajonetta si, viers la porta laterala, nua ch' igl emprem sfracca-pum-pum veva interrut ils misteris della notg. El valzen de treis salidades stat «il tusori» de Paul Luziet enamiez 250 gardists eris e steris sc' in pal-fier, catschaus uiersch el tratsch sin sederscher . . .

Il capitani della garda s' avischina al nunenconuschent cul camond! «Il pass, las scartiras! S' il vous plaît?»

Il legn ambulont croda ord la rolla, lai udir sia vusch naturala, fa ses gèsts d' ordinari — ed uss enconuschan el ils officiers tuts e perfin ina trupplada schuldata . . .

Ti ridischlops, tgei surprida, tgei smarvegliada dil center o, ed or ed or entuorn en rudi-rudi-rudiallas:

«Il retg? Nies aug Duitg? El sez, en si' atgna persuna? Mo ti dieunuardi, tgei stoda tuppa nies Paul Luziet ha puspei fatg!» Aschia va ei scutinond sc' in suffel levet atras las retschas . . .

Paul Luziet vegn citaus avon il retg travestgiu, per retscheiver la suandonta capetscha dal capitani de guardia:

«Vadi cun bransina che ti eis! Enconuschas buc aunc nies retg, Sia Majestad Duitg . . . ! Ha, endi!?»

«Fa bien che jeu enconuschel el, mo sche quei cheu ei nies retg Duitg, sche sundel jeu tutenina semidaus en purtgèr de Naustgel e sun ca pli gardist de sia Majestad!»

«Impertinent cumpogn che ti eis. A ti vi jeu dar caschun d' arver si ils egls scoiauda l' autraga: Quendischi dis rusna! Capiu?»

«Engraziel per la pulenta! Fuss nossa Majestad stada vestgida sco l' ei per ordinari, stonda a pèr cun la regina . . . lu bein; mo quei cheu, per dir mo denter nus e per romontsch, ei in

schani de corna, in travestgiu che vegn da tut zanuauter ch' ord stiva de sia regina! Tgei sempos jeu sch' el sedublegia la notg . . . perfin la vusch vev' el piars . . . l'ordinaria! E cheu duess jeu buc astgar crer che quei schani seigi in attentari . . . co lein dir? sin si' atgna persuna. Sco fideivel gardist de miu auldtigau patrun e retg, sco pertgirader de sia veta . . . recuorel jeu en quei cass alla grazia de Sia Majestad, la regina de Frontscha»

Udend quels plaids, Duitg il de cornas, survegn danovamein la trembletga e sto vegnir menaus el casti da dus survetscheivels tschancschanis

Enstagl 15 dis rusna, obtegn nies curaschus ed inschignus gardist, Paul Luziet, igl uorden «D' Aunghel Pertgirader» ord ils manuts della regina sezza, e suren diesch ducatas «pil meret de curaschus e conscienzius schuldau e gardist de Sia Majestad la regina de Frontscha»

* * *

Ils dis vegnan e van ella veta dil gardist Paul Luziet in pauc auter che l' auter: guardia de notg, guardia de di, baul ella draussa, baul avon portas; patruglias de notg sper geinas e seivs vivas, per liung dellas alas palast dil casti; far pamféli siper escha serrada dil «trésor», avon stanzas privatas e privatissimas della famiglia roiala, guardia d' honur a caschun d' audienzas pli grondas ed impurtontas, guardia de malencurada a caschun de mortoris de nobels e noblas, e paradas en gala a caschun de visetas officialas de prencis e retgs, gronds e pigns e de mintg' uisa Quei ei il trat de mintgadi e mintg' jamna, de meins en e meins ora Mo Paul Luziet pren si lev: el ei cuntents de sia gamella, de siu fisi de biala veta sco el sez, cuntents de sesez e digl entir mund — e de continuada buna luna.

Nuota curvien ch'el ha fatg prova a Paris ed a Versailles! Sia preschientscha d' «urdadira pial ed ossa» ei svanida, si' osadira ei cuvretga, la pial ei plena, stendida, e buca meins sia mondura che va ad el accurat e filau sco ad in admiral de noblezia. El ei perfin vegnius bials, deno en fatscha, e sin distanza cartess ins de veser in canoni, sch' el fuss buca plitost de tempraj major

All'onda Zia ha el schau saver cun in ch' ei turnaus ella patria, che cun el mondi bein, sco cun Niessegner en Frontscha, e sch' ella stetti sauna ed el è, sche vegnien els en cuort a seveser — e lu guder dis de mai murir. — —

Suenter haver giu gudiu ed interpriu stéclis e stuccas, storgias e sturnialas de tuttas sorts, che nus ni savein ni astgein raquintar cheu tuttas, ha el aunc fatg la capo, buca ditg avon che turnar a casa tiell'onda Zia.

Els vasts saluns de Versailles dev' ei secapescha era saults e sulazs e bialas stivas — e quei buca mo inaga ad onn, il davos de tscheiver! E sco quei ch' ins vesa tier nus cusarins e cusarinas ed auters parents mo da nozzas e da baras, aschia vesevan ins era cheu a talas caschuns glied de mintg' uisa, strasunond atras salettas e saluns... De femnas tut bugliev' ei, in smugl sco della scargada dellas alps si la Cadi: grondas e pintgas, bialas e macortas, schebi che tuttas secartevan bellezias.

In egl versau ed experimentau els zulers e saluns de Versailles sco quel de gardist Paul Luziet, ha gleiti giu capiu de distinguer denter bi «fatg» e bi natural: denter giuvnas e regiuvinadas, denter vestas naturalas e coluradas, denter tgausblut, cuvretgs cun cavellada-perucca e tschellas paucas d' atgna bèra-cavallèra, denter quellas de fatscha neidia e culiez alv e las biaras autras de fatschas veglias sca gaglinas ch' han giu la pleronza e piars tut las plemas entuorn culiez... mo che sulareschan lur «bellezia» cun rampins mulai e fins che cuozzan per ordinari mo ina sera ed ina notg...

In de quels tscheivers vegn puspei daus inaga el salun de glas ed els zulers laterals dil renomau casti de Versailles, leu quels 15 dis denter Nadal e Buania, cura che gest Paul Luziet udeva denter quels gardists che vevan survetsch egl intern dil casti, sco era sin portas aviartas e zuppadas dil grond edifeci.

Dallas uras ch' ils buns subdits de Sia Majestad van a ruaus, seregheglia ei misteriusamein atras las stanzas dil grond palaz de Versailles, ed ei vegn pli e pli viv ed alarmond.

Da Paris e d' auters loghens dil contuorn arrivian crotschas e crotschas atras il portal della cuort e tut a galopp siviars igl

imposant pierti e las portas d' entrada dil palast. Tgei rir, cunfar e parlahar, descendend ils envidai de lur crotschas!

Ils umens, tgi mascrau e tgi buc, cun lur peruccas sco pials nuorsa sur tgau giu e schuialla, fan tscheras de dignitads ufficialas. Las damas cun lur rassas pumpadas à tscherchel, cun lur entuorn veta, serrada semeglient a tontas viasps, cun lur pèzs entirs marcai ed exponi alla moderna, fan propi tscheras de dialas, cuvretg ch' ellas han la sialla dil nas, las tscheglias e survintscheglias cul battegl colurau alla moda bagorda. Tgei smugl narr e multifar, che secasa e serasa per salettas e saluns, per canortas ed encardens dell' emprema alzada sut!

E pér tgei fers e compliments, tgei rirs e surirs sut- e survusch, tgei smanis crusch e traviers e d' ina meisa a l' outra, cura che la musica de tscheiver — in entir orchester — entscheiva a sguztgar las cordas, a smaccar ils struçlès dellas trumbettas, ed ils saltunzs e saltunzas entscheivan a sesalzar de lur meisettas e ballar atras ils saluns sco tonts tuauns che schaumnan sil pir... Partgiri popo! co quella cavalcada sfrenada segeina strasunond e giblond d' ina preit a l' outra, sesalzond e sesbassond sc' in èr che fa cuolms e vals. Barlacs e peruccas, leuncas e cuas-rassa fan zugls e turnighels, semischeidan, sedistaccan e giran en roda-rudialas che tgi che mira pli stagn, vegn tut tuorbels-tups per uriallas....

Lu semettan saltunzs e saltunzas danovamein a meisa, rian, patarlan, levan si, fan visetas d' ina meisa a l' outra, paterlond a vusch smutada, riend ch' ei tuna plitost de grius e giaps, de sgregns e craschlems che dil rir sco la gliud. Il pli actual ein ussa las marveglias: «Tgi sa tgeinin quei tscheu ei? E quella leu culla fatscha neidia sc' in meil? e leu tschella culs tacs de cafe, plantai aschi bein in suenter l' auter dall' ureglia entochen badi-tschun? Ed ei quella leu cul nas git, prolunghius per ina tiarza sut la mascra-sialla, buca la biala dil cont de Carabas...?»

E duront che tonts tgisàs van smarvegliond d' ina meis' a l' outra, arrivan traso novs hosps in pli stravagant e bizzar che l' auter en dad esch e da portas e dapertutanavon ch' ei vegn pli e pli stretg e cametsch ed agitau.

E duront che quels «tgi-sa-tgis» ed «ui-schei-mos» dell' emprema misura van d' in pèr a l' auter, sco las mustgas suent' il

zucher, stat Paul Luziet guardia sin ina porta, contemplond de quei pacific-filosofic l'entira muntanera mascarada. En sia cavazza entscheivi a pruir in'idea de strolì che resplenda sin sia fatscha uiarscha cametgs surrients de veritabel lumpazi...

Madiraus che siu plan ei, el ha negin ruaus pli, e mond d' in post-guardia a l' auter, scutina el ellas ureglias de ses pli fidai camarats: «Oz fagein nus lu ina solemna, ina sco i ha aunc mai dau ina els saluns e zulèrs de Versailles! Per gliez mett' jeu pag miu tgau, aschi bials sco 'l ei. All' emprema midada de guardia, vi jeu dir miu plan, leuo en nies local de guardia...»

Detg e fatg! Stai rimnai el local de guardia: Paul Luziet e ses pli cudischi e curaschai filistucchers, ha el mess leu ad els in project filiberg sco aunc mai stau inventau in el palaz dils retgs de Frontscha!

«Oz menein n u s il tscheiver a Versailles. Mo far stueis vus exact quei che jeu vi e sco jeu vi, epi sa ei nuota fallir. Jeu hai ual udiu, mond sper las survientas ora ch' ei vegni ussa mess si en plirs loghens dils zulèrs ils aschinumnai «bars» nus schessen matei measas, cuvretgas spir spessas cun vins, vinars, tuortas, pustetias, mams e zucherams quei ch' ellas pon sestorscher. Secapescha, buca per nus, schebi che nus e mo nus meritassen questa notg in puschegn! Mo co far che n u s, ils sulets reclis luvriers de questa notg, vegnièn tiel nies?»

Tuts che miran sin Paul Luziet, sco sch' ei vesessen a catschond corna sin siu frunt giavelet.

«Nuot pli lev e legher che gliez! Tedlei miu plan, e vus saveis buca far auter che consentir: Jeu mon bagorda, mo buca sco quels de Paris e Versailles, plitost sco quels de Domat e Mustér.....»

Risada. Eran ei gie cheu plirs de quellas duas vischnauncas entuorn Paul Luziet.

«Sco vus saveis han ei a Mustér treis renomadas bagordas: quella della daischa, quella della glina e suleagl ed il harlechin della misla. Quellas treis han de comparer questa notg a Versailles, nibutscha che jeu vi buca pli esser Paul Luziet! Capito?»

«Momo, Paul Luziet, eis buca bein, eis miez tschiberlins...?» Tgei tratgas è pomai... ni co vul è prender amauns enzatgei semegliant...?» tun' ei da tuttas varts e tut insurin.

«Nuot pli sempel che quei. Nus vein cheu treis sacs vids. Quels tagliel jeu dapart, vus cusis ensemen els sin mi'entira persuna e vidlunder pendein nus daischa da sum tocca dem. Daischa anflein nus o tscheu el parc pli ch' uonda; sin tgau e sur egls e fatscha giu mett' jeu ina spezia de capetsch-tschupi de tschuttas e barba-pegn, in pal enta maun — epi gl' auter mo sch' ei far mei . . . Mo uss a l' ovra! quei che nus mo pudein.»

Tut che gida. Ord il local de guardia meina ina purteglietta davos ina scaffa or el liber. Da cheu anora van treis, quater per daischa. Ils auters lavuran vid Paul Luziet, che semida en in amen en in sac ambulont dal culiez al calzer. Finida quella lavur de fundament, vegn la daischa sissu, accurat e bein sco sch'ella fuss carschida cheu e negliu auter. Ed ussa, ti dieunuardi! Paul Luziet ei svanius, e restau ei mo pli in pegn ambulont cun crunatschupi e barbun sut il baditschun! Sia bial' egliada, oravon tut igl egl uiersch, ein svani sut las tschuttas sco 'ls egls dil tgaun de nuorsas ungarès sut las niallas launa tut tschuora.

Per amur e snavur de tut ils temeletgs!

Paul Luziet, sia comparsa d' um selvadi fatgs si cun pugn, siu sbargatun de lumbardun, enta maun il bastun e sia lunghezia beinfundada sin sia fermezia, fa perfin tema e sgarschur a ses agens camarats !

Beinpatertgaus va el dalla «porta tschocca» ora el liber en tutta stgiraglia, e lu d'ina purteglia pli pintga en el zulèr miez, danunder che l' escha meina directamein ellas salas, salettas e saluns. Comparend el ussa silla sava digl esch, agradsì, stèrischlantgèris sco la mort anetga, e burlend neuadord sia barba pegn siu terribel: «huoi, huoi», accumpignaus de smanadas de siu bastun, survegn l' entira bagascha de bagordas la trembletga ellas missialas e giugadiras

Revegni in smiul de quell'horror, entscheivan las saltunzas a grir, perdend anetgamein lur sur- e sutvuschs Ed ils umens, «ils cavaliers»? Els vegnan aschi da plum ch' ei gnanc pon grir buc, mo havend in herox denter els observau ch' el stetti sper in esch lateral, arva el quel, e suenter el e sia saltunza sbaluna l' entira rateina dall' escha pintga ora en stanzas e zulèrs pli allontnai

Constatond quei success, Paul Luziet s' avonza burlend siu «huoi, huoi» alla meisa de bar, nua che dua trei pèra eran se-cumblidai vid la maglia, stend cul dies encunter el.

In niev bierl: «huoi, huoi» ed era quels bunamein semettan en agonia. Tgi lai dar ils migeuls orda maun, tgi las pustetias e tgi outras delicatezzas. Semanond entuorn e vesend buc olma pli en salun, fuian er'els vi e dad esch ora, pir che sch' ei vessen la corna dil giavel el dies

Tgei fiasta per «quella della daischa»! Ella fa nuota d' envi-dar, strubegia ual leu il culiez a zacontas butteglia vin de Champagne, ed en cumpignia d' ina tuorta en sias brauncas la-das, selvadias, svanescha tut deno il migiel davos il nuv della gargatta giuaden ch' ei tut fa cascada

Observond buc olma per peis, bierla el aunc inaga siu «huoi», tarmetta aunc suenter al champagne ina butteglia bene-dictin ed in miez tozzel pustetias-auca dellas pli finas

Havend unschiu la beglia e tabliau il stumi sin quella moda e maniera, bandun' el cun preschientscha empauet sfurzada sia emprema staziun, per far la secunda. Era cheu — en in salun aunc pli vast — sto el igl emprem dar ina scuada radicala cun siu terribel «huoi» avon che saver semetter en tutta cumadeivla-dad davos la meis' aulta de misteris maisudi en sia veta

Tgei gaudi nundescribibil pil stumi grischun de saver mor-der viaden en dies e caluns caduscal freid d' in suér de far midar tuttas queidas en sbabas culontas! E per lugar la secunda tratga en uorden: aunc ina butteglia «rugada bordeaux» surengiu, in tschalat che derasa in fried delicius atras il salun . . . E per finir tenor program, aunc zacontas murdidadas el meglier caschiel de Bretagna, bugnaus per fin de tuttas fins cun ina miola calvados — che neutralisescha l' entira strapazzada . . .

Mo uss ha ei num far combas. Ins sa mai? Bein che nies Paul Luziet ha oz ina curascha per diesch, sbargatta el tuttina atras ils zulèrs versailès, smanond siu tschaffun de selvadi e burlend siu griu d' uiara: «huoi, huoi, hu-oi-oi-oi» che las preits strem-blan e las eschas baluccan.

Per cletg e ventira entaupa el buc olma de carstgaun e cun seprender ensemen e morder silla lieunga, resta el allerts ed

anfla, senza stuer ir a palpond, la purteglia ora el liber e l' entrada per la porta zuppada el local de guardia . . .

Paul Luziet ei aunc ton um e sidretg ch' el sa raquintar bein e scoiauda tgei bravuras ch' el ha fatg. Ed ei semuossa che ses camarads ein buca meins incantai de quella grondiusa reussida che vegn aunc a dar de lignar e raquintar bia ellas annalas dil tscheiver de Versailles.

Mo cun quei ei l' historia misteriusa dil bal de bagordas els saluns de Versailles aunc ditg buca stada finida. Il legher vegn pér ussa Fertion che saltunzs e saltunzas leuora per las aulas entuorn entscheivan plaun a plaun a sequietar e selugar sco vidavon, fagend zuar terments spergaments e fers-femna, sepreparan ils curaschus gardists pil secund act de lur cume-dia-bagorda.

Paul Luziet pren giud ina treglia in lenziel alv e malegia sin quel cun color cotschna, blaua e melna: steilas, glina e sulegl; zaconts strehs e strihadas e gl' entir maletg survegn — mess si dies ed entuorn veta ad in de sia grondezia — in character tut agen ed original. Fittaus aschia, cusseglia Paul Luziet a quel de semischedar denter saltunzs e saltunzas; mo sch' el seigi mals uonda, sche setegni el pli ditg e pli filau vid las meisas de tschien delicatezzas

Il camarat de guardia che veva buc aunc giu pushegn sco las bagordas leuora, capescha la caussa, semetta sin siu tur d' aventura e sesanfla en pign mument els zulèrs ed ellas aulas, nua ch' il sault e sulaz va puspei vinavon sco avon igl interludi de «quella della daischa».

Secapescha, che «quel della glina» profitescha principalmein dellas pausas pli liungas denter ils saults. El s' avischina ton datier dellas meisas sco pusseivel e pasenta giuaden da gust, mond prusamein d' ina meisa-bar a l' altra, entochen la davosa . . . Havend en la balla ch' el ei rodunds e stagns sc'in piv, svanescha «la glina» tutenina che negin sa nua.

Buca ditg, e «quel della glina» ei puspei presents e vid las meisas-bar, magliond — tut giggins ch' el ei — senza fin e termin Ed aschia vinavon, svanend e puspei comparend, entochen circa mesanotg!

Il davos fan entgins e lu pli biars stem che «quel della glina» vegn mai pleins e ch' el ei in summa traso vid las measas. Nuota curvien che beinenqualin survegn pial gaglia, gie che plirs teman schizun ch' ei pudessi esser «il bab d' ina vard» del las damas de Versailles.

Il malruaus crescha ad in crescher, mond tras salas e saluns, e certs ufficials dil palaz entscheivan gia a scutinar de quei misterius ellas ureglias in a l' auter

Era la «bagorda glina pleina» senta uss enzatgei buca schuber — e vonzeivi tuorna pli ni il sulegl, ni la glina ed è buca las steilas els zulèrs de Versailles. — Co er' ei è pusseivel ch' ina bagorda che negin saveva danunder ella vegness, veva pudiu tener pétg ad in tal strapaz? Uras ed uras vid las measas — e mai pleina!?

Nuot pli sempel che quei! Haveva «quella della glina» priu en la balla da gust, svanev' ella anetgamein, mo compareva bu namein aschi anetg el local de guardia, surdava sia mascra ad in auter, ed aschia vinavon entochen che tut quels sin pichet ein stai en tur

Suenter mesanotg. Paul Luziet ha durmiu zacontas uras stagn e bein, ferton che ses camarats han continuau siu exempel de pushegn-magliadrin. Tur a tur han els dau ina biala buna e ton sco svidau las measas-bar che fagevan venter avon ch' els vegnien buntadeivlamein en agid.

Reussiu tut bein e scoiauda, senza che zatgi vess sminau la minima caussa, sesentan ils schanis ussa propi de herox e da luna narra sco aunc mai. Mo ina sbrenzla de bun' idea ed els fussen puspei pronts de far tgei stucca ch' ei fuss, aschi dil tènti cudezza il success senza paregl de questa notg.

Toni de Crap, in dils davos ch' ei staus sil tur de rapina manegia de quei bein: «Donn ch' ei va encunter la fin. Cheu ora en las salas e stanzas vegn ei pli e pli quiet! Ussa che tut ei sepervesiu, sesan ei entuorn de quei lassi, sco tonts tachis a cauma. Zacontas salettas han perfin stez la cazzola, e sch' ei dess buca mintgaton enzatgei giud measas e sutgas, pudess ins crer che tut dormi la sien dil gest. La musica ei méta sco las lieurs cheu o ella draussa, e nua ch' ei vegn buca paterlau sut vusch, eis ei aschi calm sco sil di en ina treglia ded alp. E tuttina,

a mi ha ei pariu ch' en certas stanzas stizzadas, u mo miez sclaridas, seigi in sguschem e ticatem propi suspectus . . . Basta, viu hai jeu nuot, mo l' udida ei er' allerta da stgir»

Il rapport nunvuliu della situaziun or' els saluns e zulèrs de tscheiver, ha era Paul Luziet udiu, gl' εμπrem mo cun in' ureglia e lu cun omisduas. Ed ussa seglia el si, sco sch' el vess survegniu igl uegl, volva entuorn il vestgiu de «quella della glina», ch' ei sin quella vard «alvs» sc' ina neiv vedra, strubegia dabot dus sughets en fuorma de gheisla, cun osum ina corda zuic; sin tgau in capa-git de cartun, fuorma tgau-zucher. Stend el ussa cheu en tut sia lunghezia e curascha, annunzia el serius sco sil pli pauc in officier cu 'l camonda:

«Il davos act de nossa cumedia spasusa vegn pér ussa! Ti Giachen Cabialaveta e ti Pieder de Plaunca, vus zugleis ensemen la daischa e las tschuttas, meis tscheu da porta zuppada ora el parc. Vi leu dém da vart seniastra tier quei casetgel, fuorma de fanè plein strom, feglia secca e curdems, bettis vus tut ensemen sin quei migliac e spitgeis ruasseivlamein, entochen che vus udis a schulond sco'l cavrer cu'l stavla las cauras! Capiu? E vus auters tuts meis in tscheu ed in leu, buca memi lunsch naven ded els dus. Enaquella che jeu schulel, metteis vus fiug en quella magliacca-fueina, e fageis lu «currend» plaunvies neutier, sco sche vus lesses stizzar Per tut gl' auter hai jeu quitau. Ed ussa, hopla! per camond! questa notg sund' jeu cumandant a Versailles!»

Havend mess fil en guila, va ussa tut sco de cuser Ils camarats libers ein strusch sin posta che Paul Luziet compara danovamein els zulèrs dil palaz, quellaga armaus cun gniefra e misla. Pils zulèrs entuorn engarta el strusch in pèr, stanzas ed aulas ein stezzas diltut, u silmeins aschia ch' ins po tscharner nuot pli exact. L' aria ei cametscha en quellas fulanadas, a tschintschond aud' ins pauc, mintgaton in rir smutau e dubius . .

Stuschond encunter dis, e cartend Paul Luziet ch' ei seigi temps che quella genira de vezzis e puccaus sespuenti e sespuorli ton pli spert giadora, compara el sin esch de mintga stanza aschi gronds, aschi crius ed aschi terribels sco s. Mihel cun la spada de fiug avon porta dil paradis. Ed ussa bérla Paul

Luziet aunc per romontsch, e schluppegiönd alla franzosa sia misla, va ei tut snavurs atras gl' entir palaz de Versailles:

«Allo, ti rateina dil huz! Empau ei empau; allo, giuado ni che jeu mislel alla mort in e scadin.»

Ed accumpignönd el ses plaids che negin' olma capescha, mo che tut auda, strasunesch' ei sco las posaunas della mort: «schlip, top, schlop, tépa, tépa, trai» sc' ina mitraglia en pli furiosa funcziun

Quellaga carga la tema pil cavez all'entira societad. La fuola de sulaz snarescha bunamein, tut che trembla, ferton che Paul Luziet, travestgius en harlechin della mort, continuescha siu tur de horrur, burlend e mislond sc' in ch' ei daus ord la grazia de Diu

Tgi dat si grius desperai, tgi bragia histeric, tgi dat vi da mauls uonda han tuts!

A Paul Luziet crescha la cresta, vesend ch' el tegn a frein l' entira bagascha — ed el schloppegia, bérla, sfregna e sestenda pir che Lucifer en atgna persuna

El fuss staus um de tener en frein ed anguoscha tuts finadin, entochen catschar dis, mo tutenina auda el igl enconuschent segn d'alarm general. Spert patertgaus, cuora el dil zulèr grond ora e dat in pèr schuls sco 'l cavrer de Val Sumvitg, dalla vart ora nua ch' el saveva che ses camarats seigien pinai.

El ha strusch dau is, ch' il fanè destinaus per fanal spida flommas tras las stgiras umbrivas de suenter mesanotg. Egl embrugl ch' ei dat ussa els zulèrs plein schuldata, sbriga el viado ella notg

In segl ella draussa, giu cun siu habit, in zugl sut bratsch ed el ei già en siu esser de gardist sper il fanè ardent. Havend sdermenau siu zugl el fiug, stat el cheu fagend fers de vuler stizzar il fiug — e sco sch'el fuss currius neutier exact sco tut ils auters.

En cuort mument ein buca mo ils 800—900 gardists entuorn il fiug, u sin patruglia pil parc entuorn, mobein era l' entira fuola de tscheiver, disturbada, balurda e plein anguoschas . .

La schuldata survegn la cunzina de far catscha e d' encurir il schani ni ils schanis (Paul Luziet e ses camarads ein era denter quels ch' enqueran, mo anflond negin fastitg de carstgaun e

muncond buca fisi agl appell general, va in scutinem d' in' ureglia a l'otra:

«Il giavel e suita eis ei stau, negin auter!»

Ed ussa negin che targlina pli pils encardens entuorn. En in dai ei l' entira bagascha sbuccada on cuort. Ell' ascenda bihurti las crotschas e svaneschan tut a galop viers Paris.

* * *

Paucs dis suenter quella renomada sbarrada de Paul Luziet e ses camarads, ein ils dus onns d' engaschament spirai per el ed aunc auters. Els vegnan relaschai en regla, essend che buca soli daguot de lur misteri ei ius suro. — Pilvermo, nos umens savevan ussa tgei disciplina leva dir! Avon che semetter sin via' encunter casa, han ils camarats della Cadi cumprau in «Fegl ambulont» a Paris, che raquintava buca schi strusch: «Dil barlot de Versailles, inscenaus dal de cornas en persuna», de sia tripla apariziun, de sia misteriusa spariziun, de siu sgar-scheivel «h u o i», de sia «mislà» e de siu «tegn» senza fin e misericordia. Basta, cheu stev' ei scret: Sil pli pauc striegn haigi dau quei emprems tscheiver digl onn a Versailles, ed ei fussi forsa buca falliu de sigl avegnir schar scungirar certs abusis ignivai cheu ils davos decennis ellas aulas e saluns versailès...

Stai dado las purteglas de Paris, han nos giuvens schuldaus schau liber frein a lur storgias e sgnoccas, a lur plascher e vanagloria d' inaga ver fatg sgueztga a quels de Versailles. —

Arrivaus a casa, Paul Luziet ha anflau l' onda Zia sauna e cuntenza, gie bunamein pli giuvna che cura ch' el era ius schuldau. Capeivel che siu Paul stueva raquintar seras e seras ora de sia veta de schuldau. E resdava el era mo de quei ch' era curriu e passau, l' onda Zia scurlava mintgaton il tgau, schend de quei malcartent: «Ussa cala, cala; empau ei empau, mo quei cheu ei stravagau da hanau.... Sche mo ti has buca seschau en cun damas e mamsells, cun bialas dubiusas! Endi? Gliez fuss aunc il pir....»

«Pervia de gliez leu seigies po ruasseivla, onda Zia. Viu hai jeu bia bialas ed è autras... per ex. de quellas sco ti, e ton sco jeu hai saviu observar datier e dalunsch, sai jeu dir mo ton: Bialas femnas ein il bia bunas mo ina sera ed ina notg, mo bunas femnas ein bialas l' entira veta — sco ti onda Zia!»